

Елене Джаджанидзе

Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі

Навчання релігії в державних школах Грузії

Анотація

У цій статті досліджено питання викладання релігії в державних школах Грузії. Досвід викладання релігії в різноманітних державах розглянуто в першій частині статті. Друга частина описує дослідження свідчить про позитивні ефекти викладання релігії на академічні досягнення учнів. У третій частині статті аналізується законодавче підґрунтя щодо проблеми релігії і загальної системи освіти в Грузії. Четверта частина містить опис методології дослідження, що було проведене автора і представляє результати дослідження. Фінальна частина статті присвячена обговоренню питання про навчання релігії в державних школах Грузії. Автор стверджуватиме, що викладання релігії в державних школах є важливим для формування толерантних громадян, які розуміють різні культури; проте грузинський контекст має кілька перешкоджаючих чинників для впровадження окремих предметів з теми релігії в державних школах. Для попередження цих чинників ризику вкрай важливо використовувати позитивний вплив релігійної освіти.

Вступ

Грузія - держава з населенням різних етнічного, мовного та релігійного походження. Згідно з останніми даними перепису населення, що проводився в Головному управлінні статистики Грузії у 2002 році, у Грузії проживають різні релігійні групи. Православне християнство є домінуючою релігією, хоча це поєднується з широким

діапазоном інших конфесій, таких як циган-католиків, мусульман, членів вірменської церкви, іудеїв тощо. Більшість етнічних грузин - Православні. За даними Національного управління статистики Грузії з 4.375.535 громадян Грузії 83.9% назвали себе православними християнами. Неправославне населення Грузією, у тому числі атеїсти й агностиків, складає 705.302 жителів, або 16,1 % від загальної

кількості населення. Також були 34.727 римо-католики (0,8 %), 171.139 членів вірменської апостольської Церкви (3,9 %), 3.541 іудеїв (0,1 %), 433.784 мусульман (9,9 %) та 28.631 представників інших конфесій (0,6 %). Крім того, 33,480 респондентів (0,8 %) заявили, що не належать до будь-якого віросповідання (Національний департамент статистики, Перепис населення 2002, хартія. 28, с. 132).

Свободу релігії захищає Конституція Грузії й інші законодавчі акти. Держава оголошує повну свободу віри і релігії, також як і повинна визнати особливу роль Автокефальної Ортодоксальної Церкви Апостола Грузії в історії Грузії і його незалежності від держави (Стаття 9,1. з Конституції Грузії). Закон про Загальну Освіту регулює свободу релігійного вираження, заявляючи, що школи мають бути вільні від релігійної ідеологічної обробки і вимушеної асиміляції. У той самий час Закон не забороняє святкування державних фестивалів і історичних дат у школі, ні провести таку діяльність, яка була б мотивована, здійснюючи загальні і національні цінності. Стаття 13.6 того самого закону заявляє, школа повинна гарантувати і просувати толерантність і взаємну повагу серед учнів, батьків і учителів, незважаючи на їх соціальну,

етнічну, релігійну, мовну або ідеологічну приналежність!. Стаття 18 Закону про Освіту гарантує свободу свободи думок, совісті і релігії для учнів, батьків і учителів. Стаття 18.2 того ж закону заявляє, що: «заборонено надавати учням, батькам і вчителям будь-яку відповідальність, який фундаментально повністю суперечить їхній вірі, совісті і релігії.

Свободу релігії захищає Закон про Вищу Освіту, прийнятий у 2004 р. Згідно з цим законом, заборонено встановлювати структурні одиниці релігійних організацій у вищих освітніх установах Грузії (Закон про Вищу Освіту, Стаття 3). Національні цілі освіти підкреслюють важливість отримання знань учнів про етнічну, лінгвістичну і релігійну різноманітність Грузії (Національні Цілі Освіти, 2004). Грузинська законодавча влада захищає свободу релігії і свободу вираження віри особи і віри, у тому числі права вираження теїстів, як і атеїстів.

У цій статті досліджено питання викладання релігії в державних школах Грузії. Досвід викладання релігії у різноманітних державах розглянуто у першій частині статті. У другій частині описано дослідницьке свідчення позитивних ефектів викладання релігії на академічні досягненнях студентів. У

третьої частині розглянуто законодавчий фон питання релігії і системи загальної освіти Грузії. У четвертій частині йдеться про методологію дослідження, проведеного автором, і представлено дослідницькі результати. Кінцева частина статті присвячена обговоренням результатів навчання релігії в державних школах Грузії. Автор доводить, що, викладання релігії у державних школах є важливим для виховання терпимих і інтеркультурних громадян; проте Грузинський контекст має декілька перешкоджаючих чинників для введення релігії, як окремого предмету в школі.

Різноманітні підходи до викладання релігії в школах

Є декілька підходів до викладання релігії у всьому світі. Ці підходи можуть бути класифіковані як наступні: (1) конфесійне навчання релігії, яка є обов'язковою для учнів школи; (2) заборона релігійної освіти у приміщеннях державних шкіл, але державі робить все можливе, щоб учні отримали релігійну освіту поза шкolorю; (3) необов'язкове, плюралістичне викладання релігії.

Навчання про релігію - частина учбових планів у всьому світі. Навчання

про релігію розглядається як важливий інструмент для розвитку багаторазових навичок і вмінь учнів. В Європі приділено велику увагу навчанню про релігію: «... хороші загальні знання релігій і толерантність, отримана внаслідок цього, мають велике значення для демократичного громадянства ... знання релігій – складова частина знання історії людства і цивілізацій. Це, в цілому, чітко відрізняється від релігії і та її дотримання. Навіть країни, де одна релігія переважає, повинні викладати про походження всіх релігій, а не виділяти одну релігію та заохочувати до проселитизму (Parliamentary assembly of Council of Europe, 1720, 2005, Religion and Education).

Викладання релігії у Великобританії

Система освіти у Великобританії була вільною від впливу релігійних організацій до 1987 р. Англійська церква стала впливовою в 1987 р., коли Маргарет Течер була Прем'єр-міністром Великобританії. Інтер-релігійний концепт релігійної освіти розвивався в 1987 р. (Tinikashvili, 2013). Концепт підкреслював важливість Англійської Церкви в процесі викладання релігії, а також важливості вимог релігійного плюралізму.

Акт реформи релігії прийняли в 1988 р. Акт виділив, що мета розкладу курсу релігії не має бути проселетизм учнів школи (Tinikashvili, 2013).

Викладання Релігії в Шотландії

Релігійний профіль шотландських шкіл відноситься до історичних умов, за яких незалежні релігійні школи увійшли в державну систему. Церква Шотландії була відповідальна за забезпечення початкової освіти в Шотландії від Реформації XVI ст. до 1872 р., шотландські церковні школи перейшли під контроль муніципалітету за умовами Освітнього (шотландського) акту в 1872 р. і від цього часу став таким, що не відноситься до віросповідання, хоча Церква Шотландії зберегла роль в їх управлінні (Релігійна Освіта у Багатокультурному Суспільстві: шотландське Повідомлення Співвітчизника, 2010); У 1980 р., релігійна освіта знову стала обов'язковою в Шотландії (Звіт про забезпечення і дотримання релігійної освіти, 2012). Релігійну освіту в Шотландії реформували в 2012 р. Новий предмет

«Наука релігії, мораль і філософія» розробили і ввели в школи Шотландії. Курс «Вивчення Релігії» ґрунтується на принципах Протестантської Церкви і Церква відповідальна за регулювання навчання цього предмету (Звіт про забезпечення і дотримання релігійної освіти, 2012). Студенти мають право вибирати між цими двома предметами і відвідуватикласи, основані на їх виборі.

Викладання релігії у Франції

Франція - країна, де секуляризм (атеїзм) - один з трьох головних принципів державної шкільної системи. Цей принцип оснований на історичних обставинах. Однією з головних цілей Французької Революції був відділення держави від церкви і зниження впливу Католицької Церкви на державу. Конституція Франції підкреслює важливість свободи вираження, рівності і принципу відмови від дискримінації на фоні релігії (1958). Викладання релігії у державних школах замінили курсом цивільної освіти з 1982 р. У Франції розробили політичний документ про релігійну освіту в 2009 р. Курс цивільної

освіти представили в 2009 р.. У цьому курсі описано головні історичні факти релігії (Навчання про релігії в європейських шкільних системах. Політичні питання і тенденції, Luce Perin, 2009). Вважають, що немає ніякої необхідності викладати релігію в державних школах Франції; проте, одна година на тиждень присвячена викладанню релігії у державних школах. Відвідування цього уроку необов'язкове для учнів школи. Батьки можуть обрати приватні школи для релігійної освіти (20 % студентів записані в приватні школи Франції).

Релігійна освіта в Німеччині

Релігійна освіта регулюється Конституцією. В основному законі Німеччини написано: «Релігійне навчання повинно сформувати частину регулярного навчального плану в державних школах, за винятком шкіл, що не відносяться до віросповідання. Без упередження до права держави слідкувати за всім, релігійне навчання має бути дана відповідно до принципів релігійного суспільства (Стаття 3, Абзац 3). У Німеччині релігійна освіта є конфесійною. Школа забезпечує уроки католицької, евангелістської,

ортодоксальної релігій, іудаїзм і ісламу. Школи також пропонують урок етики для учнів інших віросповідань. У державних школах Німеччини є факультативний курс релігії і цінностей. У цьому курсі викладають історії релігій і їх головні принципи.

Викладання релігії в Словаччині

Національні закони про релігію в школах виявляють високий рівень співпраці між Державами ЄС (Norman Doe, 2010, р.38). **Викладання релігії заборонено в державних школах Словаччини; однак,** церкви і релігійні громади можуть організувати релігійне навчання і віряни мають право навчатися в релігійному дусі.

Викладання релігії в Австрії

Освіта стала державним питанням в Австрії в XIX ст.; Католицька церковна несла відповідальність за суспільну освіту до 1860-х рр. У 1860 р. держава взяла відповідальність за школи, і держава і церква були ізольовані один від одного, починаючи з цього періоду. У 2005 р. верховні цілі державного навчання були значені в конституції. Демократія, гуманність, солідарність, мир і правосуддя, також ліберальність і толерантність до всіх

людей - фундаментальні цінності для шкіл в Австрії. Під цими приписами, державі доводиться пропонувати для населення найвищий можливий стандарт освіти, незважаючи на народження, соціальний або фінансовий стан. Викладання релігії в Австрії – це не процес навчання тільки про протестантство або католицизм. Навчання таких релігій як іслам, ортодоксальне християнство, буддизм також зареєстровані в учбовому плані. Визнана законом церква або релігійна спільнота є відповідальною за організацію і виконання релігійної освіти в школах, але держава має право встановити громадський контроль через інспекторів школи. Для учнів, які не відвідують релігійні предмети є альтернативні предмети. Такі предмети, як етика і філософія запропоновані як альтернативні обов'язкові предмети (Stefan Hammer, Johannes Franck, 2010, р.40).

Викладання релігії в Нідерландах

Сполучене Королівство Нідерландів забезпечує унікальну і плюралістичну модель релігійної освіти. Конституція Королівства Нідерландів захищає релігійну свободу своїх громадян і дає юридичний притулок для мирного співіснування релігійних і етнічних

відмінностей : «До всіх осіб в Нідерландах мають ставитися однаково в рівних обставинах. Дискримінація на основі релігії, віри, політичної думки, раси, статі або на основі будь-яких інших умов не повинна бути дозволеною» (Конституція Королівства Нідерландів, Розділ I, Стаття 1).

Є уроки релігії в державних школах Нідерландів. Немає ніякої відсутності релігійних уроків в державі, схвалених учбовим планом; школа може запропонувати уроки релігії, якщо вони вважаються корисними. Представлення релігійних фактів і традиції з нейтральної (не-конфесійно в державних школах) і конфесійної (приватні школи конфесійного релігійного характеру) перспектив - головні характеристики викладання релігії в Нідерландах. Держава залишається нейтральною по відношенню до всіх релігій (Моделі релігійної освіти в державних середніх школах у європейському дослідницькому контексті: приклади Франції, Росії, і Нідерландів, V.V. Proshak, 2010).

Релігійна освіта в Сполучених Штатах

Стосунками між релігією і урядом в Сполучених Штатах управляються Першою поправкою до Конституції (1791), яка як перешкоджає уряду встановити релігію, так і захищає приватно ініційоване релігійне вираження і діяльність від урядового втручання і дискримінації (В наказівки з Конституційно захищеної молитви в початковій і середній школі, 7 лютого, 2003). Ця поправка відокремила церкву від держави; проте поправка не заборонила навчання релігії в державних школах Сполучених Штатів.

Після Другої світової війни і Голокосту сила-силенна людей іммігрували до Сполучених Штатів з Європи. Американці ставали обізнаними про релігійну різноманітність в Сполучених Штатах, і Верховний Суд прагнув захистити релігійні меншини від такого переслідування, якого європейські євреї зазнали в попередньому році. Держава стала гарантією свободи релігії і рівності. Релігія була майже видалена з шкіл, щоб виключити «розподілюючі сили» і заохотити до сенсуєдності (Навчання толерантності: Справа вивчення релігії в американських державних школах, Lauren Kerby, 2011).

Зараз у США не викладають релігію в державних школах. Уроки релігії

проводять у недільних школах. Учні не обов'язково відвідувати ці уроки. Є принцип «вільного часу», представлений у державні школи Сполучених Штатів. Різні релігійні громади часто використовують «вільний час», щоб організувати для учнів конфесійні уроки. Учні не обов'язково відвідувати конфесійні уроки (Навчання толерантності: Справа вивчення релігії в американських державних школах, Lauren Kerby, 2011).

Позитивний вплив навчання про релігію

Деякі вчені в різні періоди досліджували позитивні або негативні ефекти навчання про релігію або релігійної освіти. Однак, важливо підкреслювати, що навчання про релігію має на увазі навчання фактів, історії, цінності різних релігій. Цікаво вивчати вплив релігійної освіти на академічні досягнення студентів. Відділ освіти Каліфорнійського державного університету видав звіт про вплив релігійної освіти на академічні досягнення учнів: «Релігія, неушкоджені сім'ї і прогалини в досягненні». Ці досліджені використано аналізи Національного вивчення учбового подовжнього (National Education Longitudinal Study - NELS) і мета-аналізу. Автори дослідження порівняли академічні результати учнів релігійних шкіл та результати учнів державних шкіл.

Автори зробили висновок, що дослідницькі дані вказують, що в релігійних, здебільшого християнських, школах, різниця між досягненнями білих учнів і студентів меншин, а також між дітьми високого і низького соціально-економічного статусу є значно нижчою, ніж у державних школах.

Дослідники виявили важливі зразки і чинники, які пояснюють меншу прогалину в досягненнях у релігійних школах, а саме: (1) дисципліна, більше домашнього завдання, вивчення більш складних курсів, старанність і загальні звички працювати були звичками вчитися, завдяки яким учні релігійних шкіл мали більшу перевагу над учнями державних шкіл; (2) релігійні школи роблять наголос на ролі батьківського залучення більше, ніж зазвичай це роблять у державних школах; (3) християнські, єврейські і подібні школи заохочують релігійне зобов'язання серед своїх студентів (William H. Jeynes, Religion, Intact Families, and the Achievement Gap, *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* Vol. 3 (2007), Article 3).

У межах проекту «Релігія в освіті. Вклад у діалог або чинник конфлікту в перетворенні суспільств Європейських країн ("Religion in Education A contribution to Dialogue or a factor of Conflict in transforming societies of European

Countries" - REDCO) вивчали позитивний і негативний вплив релігійної освіти. Дослідження проводилося в Гамбурзі, Німеччина в 2006-2009 рр. Згідно з даними, отриманими у ході вивчення, мирне співіснування учнів залежить від знання про релігії погляди на світ один одного, а також спільних інтересів і виконання завдань разом. Учні, які дізнаються про релігійну різноманітність у школі, більше розмовляти про віру/релігію з учнями з іншого походження, ніж ті, хто не вивчає релігію; учні бажають уникати конфлікту: деякі релігійно віддані учні відчувають себе вразливими; учні хочуть, щоб навчання відбувалося в безпечній класній кімнаті, де існують погоджені процедури для вираження і обговорення; учні католики, лютерани, мусульмани й атеїсти брали участь у дослідженні. Більшість із студентів бажають, щоб фінансована державою школа стала місцем для вивчення різних релігій/поглядів на світ, замість того, щоб вивчати якусь конкретну релігію/погляд на світ (Thorsten Knauth. Religionunterricht, Dialog und Konflikt, *Analysen im Kontext Europas, Religious Diversity and education in Europe, Volume 15, 2009, s. 47-48*).

Важливо згадати рекомендації міжнародних організацій щодо релігійної освіти. Міжнародні організації, як

наприклад, Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організація по Безпеці і Співпраці в Європі (ОБСЄ), Рада Європи і Єврокомісія встановила рекомендації для держав про релігійну освіту. Всі ці організації погоджуються, що навчання про релігію важливе для здобуття повної загальної освіти в школах (General directive for education and culture, EU-Comission, 2002; The Right to Education, Law and Policy Review Guidelines, UNESCO, 2014; Teaching and Learning: Achieving quality for all, The global monitoring report, UNESCO; 2013/2014, The Toledo Guiding Principles on Teaching about Religion and Biliefs in Public Schools, OSCE, 2007).

Викладання релігії в Грузії

У школах Грузії не викладають окремий курс релігії або про релігію. Закон про Загальну Освіту гарантує свободу свободи думки, совісті і релігії для учнів, батьків і учителів державних шкіл. У Документі національних навчальних цілей, прийнятому 18 жовтня 2004 р., заявлено, що «шкільна освіта повинна гарантувати становлення слухняного і терпимого громадянина, який має взаємоповагу і розуміння ... Школа повинна розвивати захист людських прав і навички поваги серед молоді.

Ідея викладання історії християнства в державних школах Грузії йде коріннями до 1988 р. Декілька авторитетних представників академічних кругів стверджували, що неможливо передати історії Грузії без включення Біблії і християнства, через близькість цих концептів (Papuashvili N, 2004). Завдяки «Перебудові» тему «історії християнства» прийняли як частину навчальних планів у школа. Початкова мета цього курсу мала сприяти навчанню літератури і мистецтв. Предмет змінювали і перейменовували декілька разів упродовж раних 1990-х. рр. На цьому фоні, Патріархат ставав все більше і більше активним; особливо відносно навчання учителів, яким довелося викладати предмет у школах. Окрім того, зміст «Історія релігії» став темою суперечок серед деяких представників академічних кругів і Патріархату. Втручання Православного Патріархату у викладання історії релігії мало корені і в законі. Наприклад, у статті 18.2. з «Закону про Освіту» у Грузії (прийнято 22 червня, 1997) зазначено, що: «Міністерству освіти і науки Грузії довелося співпрацювати з Грузинським Патріархатом, працюючи над розробкою шкільних чбових планів» (Papuashvili, S. 2008). Підсумовуючи, зазначимо, що ідея викладання релігії не спрацювала в Грузії. Не було

систематичного і цілісного підходу до питання.

У національному навчальному плані Грузії були представлені зміни і в 2007 р. введено новий предмет «Цивільна освіта. Предмет «Цивільної Освіти» - частина групи предметів суспільних наук. Суспільні науки складаються з наступних предметів: історія, географія, цивільна освіта, цивільний захист і безпека. Мета групи предметів соціальної направленості - навчити учнів захищати права людини і поважати людину, зберігати свою власну ідентичність і поважати культурну ідентичність інших, допомогти їм жити в культурно різноманітному грузинському суспільстві (Національний перепис населення Грузії, 2013). Підручники з цивільної освіти складаються з деякої інформації про релігійну різноманітність Грузії; проте, підручники не мають розділів про різні релігії в Грузії і їх культурних традицій та історії.

Питання викладання релігії стало надзвичайно важливим з 2014 р. У цьому відношенні відбулися дві важливі зміни в політиці у цьому відношенні: (1) Міністерство освіти і науки Грузії зробило поправки в національному навчальному плані Грузії і соціальні предмети були представлені в школах з третього класу. Предмет називається «Я і суспільство»;

Згідно з грузинськими ЗМІ, учбовий план нового предмету проблеми релігії. Неурядова організація разом з представниками Міністерства освіти і науки Грузії організували спеціальну зустріч, присвячену цій темі. Представники Міністерства освіти і науки Грузії пояснили, що тільки опис грузинської релігійної різноманітності стане змістом предмету, а фундаментальні аспекти різних релігій не будуть частиною цього предмету; (2) Державне агентство релігійних питань розробили чорновий варіант документу «Стратегія релігійної політики». У Стратегії говориться про введення «предмету релігії» в державних школах. Взагалі, «викладання релігії в школі повинно сприяти вихованню учнів і заохоченню терпимого ставлення до різноманітних релігійних ідентичностей" (Проект Стратегії релігійної політики, 2014). Журналу «Ліберал» організував публічне обговорення викладання релігії в державних школах. Представники неурядових організацій сперечалися під час обговорень, що, зважаючи на грузинський контекст, домінуючу роль Православної церкви і низькі кваліфікації вчителів, ініціатива викладання релігії в державних школах містить небезпеку. Вона полегшить процес ідеологічної обробки в державних школах Грузії і буде запобігати процесу

повного відділення держави від церкви. (Kevanishvili, 2014).

У даному дослідженні було поставлено мету розглянути можливості введення нового предмету про релігію в державних школах Грузії. Знахідки дослідження, та само як і результати дослідження і рекомендацій будуть показані в наступних розділах статті.

Дослідницька Методологія

Ми використали **якісні дослідницькі методи**, щоб оцінити існуючу ситуацію і готовність державних шкіл до викладання релігії, більш точно, ми залучили вторинне дослідження і поглиблені інтерв'ю. Фокус-групою дослідження стали теологи, представники неуродявих організацій і релігійні спільноти. Ми розробили анкети для поглиблених інтерв'ю, які були використані як дослідницький інструмент. Мета дослідження стало визначення потреб, вимог, і ризикованих чинників, пов'язаних з введенням нового предмету про релігію в державних школах Грузії. Декілька важливих чинників ризику було ідентифіковано у вивченні. Ці чинники ризику містять у собі небезпеку на цій стадії ініціативи викладання релігії в державних школах.

Результати дослідження

Дослідження виявило важливі зразки, пов'язані з проблемами навчання про релігію в державних школах Грузії. Ці проблеми детально обговорюватимуться в наступних розділах статті, а саме: (а) проблема кваліфікації учителів, щоб викладати релігію; (b) проблема якості шкільних підручників і викладацьких матеріалів; (c) проблема шкільного клімату в державних школах Грузії в термінах ідеологічної обробки і проселітизму. Все три проблеми обговорюватимуться у більш детально:

Кваліфікація вчителів і готовність викладати про релігію

Учитель і його роль в процесі навчання про релігію був головним занепокоєнням, виявленим упродовж дослідження. Бека Міндіашвілі, теолог і Mindiashvili, theologist і Голова Центру толерантності в Офісі омбудсмена, також підкреслював цю проблему впродовж поглибленого інтерв'ю. Згідно з Міндіашвілі, «треба викладати різноманітну релігію. ...повагу до віри, свободу віри, проблеми рівності,

справедливість і дискримінація мають стати частиною цього предмету»; Проте, Бека Міндіашвілі згадав, що це було дуже рано вводити цей предмет в державні школи Грузії. За його словами, більшість учителів державних шкіл Грузії знаходяться під впливом Грузинської Православної Церкви. Цей вплив може перетворити процес навчання про релігію в прямий процес проселітизму.

Друге важливе занепокоєння в цьому відношенні - питання людських ресурсів. Кому доведеться викладати предмет про релігію в державних школах Грузії? Згідно з Міндіашвілі, вчитель предмету про релігію має бути хорошим фахівцем з релігій, має володіти потрібними навичками для вчителів взагалі і має бути здатний викладати релігії з трансформаційним підходом, відхиляючи свою власну віру. В той же час, роль релігійних організацій у процесі вибору учителів для викладання релігії і професійному розвитку цих учителів кардинально важлива. Згідно із статтею 5 Конституційного Договору між Державою Грузії і Грузинською Апостольською Автокефальною Православною Церквою: «1. Освітні установи повинні викладати православну релігію за власним вибором. Укладання навчального плану і його зміни,

призначення і звільнення вчителів має підлягати Церковній владі. 2. Держава і Церква повинні взаємно і однаково визнавати дипломи, посвідчення і наукові ступені, випущені освітніми установами згідно з правилами, визначеними законом» (2002). Відповідно, Грузинська Апостольська Автокефальна Православна Церква може мати важливий вплив в процесі вибору учителів і їхнього професійного розвитку.

Закон про загальну освіту Грузії захищає учнів від релігійної ідеологічної обробки, проселітизму або вимушеної асиміляції (стаття 13, 2005). У статті 18 того самого закону написано: «заборонено надавати учням, батькам і вчителям будь-яку відповідальність, який фундаментально суперечить їхній вірі, совісті і релігії». Це законодавство не виконується на практиці. Проселітизм й ідеологічна обробка учнів учителями є практикою в грузинських державних школах. Дослідницьке вивчення, проведене Центром цивільної інтеграції і міжетнічних взаємин в 2013 р. виявило важливі зразки в цьому відношенні, а саме: (а) 80 % вчителів шкіл перебувають в етноцентричній фазі міжкультурної чутливості до релігійних відмінностей (Tabatadze і Gorgadze, 2014); (б) Вчителі вбачають свої ролі в «направленні учнів релігійних меншин на

правильну дорогу». На їх думку, навернення учнів різної релігійної віри до «Істинної релігії» є стратегію, що підтримує мультикультуралізм або толерантність. До того ж, учителі згадали, що практика навчання релігії і культури була дуже впевненим досвідом, бо це сприяло переходу учнів-мусульман до християнства (Tabatadze et al, 2013).

Учитель і його роль в процесі навчання про релігію був головним занепокоєнням, проявленим у ході дослідження. Грузія не має Стандарту для учителів, які викладають релігію. Відповідно, вищі освітні установи не мають програм освіти учителя релігії. Урядом Грузії повинен прийняти додаткові заходи, щоб забезпечити підготовку вчителів у вищих освітніх установах Грузії. Практикуючим учителям потрібні додаткові навчання у змісті предмету, а також у підходах до неконфесійного навчання релігії.

Шкільні підручники для навчання про релігію

Питання підходів до викладання релігії в державних школах є дуже важливим. Це вивчення показало, що введення викладання релігії як окремого предмету може бути проблематичним. Кардинально важливо ідентифікувати

правильний підхід викладання релігії у грузинському контексті. Важливо відрізнити терміни «навчання релігії» і «навчання про релігію». «Навчання релігії» є релігійною освітою, що відноситься до віросповідання, і традиційно було спрямоване до конкретної віри. У конфесійному підході до релігійної освіти, церкви й інші релігійні спільноти несуть відповідальність за релігійну освіту в державних школах або хоча релігійні установи проводять навчання під наглядом і загальною відповідальністю держави. З іншого боку, «навчання про релігію» - одна з форм неконфесійної релігійної освіти, яка прагне викладати про різну релігійну віру і практики. У цій неконфесійній освіті про релігії, призначено, щоб молодь дізнавалася про різні віри для того, щоб розвивати соціальну толерантність, до якої прагнуть демократії.

Учасники дослідженні підкресливали важливість підходу викладання релігії в Грузії. Конфесійна освіта, викладання конкретної віри, порушить свободу релігії і віри, гарантовану Конституцією Грузії і Законом про загальну освіту. Цей випуск

стає ще більш критичним, що бере до уваги правила Конституційного договору між Державою Грузією і Грузинською Апостольською Автокефальною Православною Церквою.

Розробка шкільних підручників для релігійної освіти - інша частина цього занепокоєння. Згідно з грузинською законодавчою владою, шкільні підручники мають бути вільні від стереотипів і дискримінуючих елементів. Національний навчальний план Грузії у суспільних науках підкреслює особливу важливість виховання громадян, які зможуть функціонувати у динамічному, етнічно і культурно різноманітному світі і матимуть цінності свободи релігії і поваги до прав людини. Хоча, є все ще багато проблем у шкільних підручниках суспільних наук, а також і в інших предметах у такому аспекті. Різні вивчення показали, що первинні і вторинні підручники школи, в деяких випадках не відбивають етнічну і релігійну різноманітність країни, і не вільні від типових тенденцій. Центр цивільної інтеграції і міжетнічного дослідження стосунків виявив, що грузинська етнічна і релігійна різноманітність не відбивається в шкільних підручниках належним чином (Tabatadze, Gorgadze, Gabunia, Tinikashvili, Khomeriki, 2013). Шкільні підручники суспільних наук для класів 5 і 6 описують

чудові пам'ятки грузинських історичних міст і регіонів. Список включає тільки православні церкви і собори. Немає єдиних релігійних пам'ятників, що належать до інших релігій, як наприклад католики, протестанти, мусульмани, євреї, як згадують Табатадзе, Горгадзе, Габунія, Тінікашвілі, Хомерікі (Tabatadze, Gorgadze, Gabunia, Tinikashvili, Khomeriki, 2013). Крім того, питання шкільних підручників з релігійної освіти стало ще більш критичним, беручи до уваги правила Конституційного договору між державою Грузією і Грузинською Апостольською Автокефальною Православною Церквою. Ортодоксальній Церкві доведеться брати участь в складанні і проектуванні змісту і стандартів навчального плану предмету.

Клімат школи

Клімат школи, щоденна практика прозелітизму й ідеологічна обробка в державних школах Грузії, - важливий ризиковий чинник для введення викладання релігії як окремого предмету. Інститут Толерантності і різноманітності проводив дослідження в 2014 р. Представники релігійних спільнот підкреслювали в інтерв'ю, які проводилися в цьому вивченні, що вчителі є агресивно новонаверненими на уроках, засуджують учнів, які належать до інших деномінацій і

переслідують їх. Учні з релігійних меншин піддаються дискримінації в держаних школах на релігійному ґрунті (TDI, 2014). Практика "Ортодоксального Колективного Прохання" - інший тягар для студентів меншості на людях школи Грузії (Tdi, 2014). Факти дискримінації на релігійному фоні, проселітизм й ідеологічна обробка відображені у дослідженні Освіти людських прав і моніторингового центру (Gvinianidze, Barkaia, 2014). Такі самі зразки виділяються в річних звітах Громадського захисника Грузії: «Захист свободи релігії в державних школах все ще залишається проблематичним. Можливо сказати, що школярі, які вивчають за різноманітні релігії, піддаються або психологічному, або фізичному насильству. Дискримінація і закрита атмосфера, що існують у релігійних контекстах, посилює побоювання серед представників релігійних меншин, коли вони розглядають цю проблему прилюдно. Батьки й учні уникають громадського обговорення дискримінаційного поведження до себе» (р.168, 2013). Факт фізичного насилля учня вчителем на релігійному фоні обговорено в тому ж повідомленні (Річний звіт громадського захисника Грузії, 2013). Відповідно, клімат школи, шкільні підручники, міжкультурна чутливість учителів до релігійних меншин,

кваліфікація вчителів, щоб викладати предмети про релігію, відсутність ясного методологічного підходу до релігійної освіти - важливі ризиковані чинники для введення нового предмету про релігію в державних школах Грузії.

Рекомендації/обговорення

У цій статті обговорено практику релігійної освіти в різноманітних державах, а також досвід Грузії у цьому плані в попередніх розділах. Дослідження свідчить про позитивний вплив викладання релігії на академічні досягнення учнів, що також було обговорено в цій статті. Можливі чинники ризику для введення нового предмету релігії в державних школах Грузії був також присутнім. Цей розділ присвячено рекомендаціям для ефективного навчання про релігію в державних школах Грузії. Рекомендації будуть забезпечені в наступних напрямках: (1) підхід до релігійної освіти; (2) зміст викладацьких матеріалів; (3) клімат школи; (4) кваліфікація вчителя.

Підхід до релігійної освіти – Результати дослідження найбільш позитивні щодо впливу релігійної освіти на академічні досягнення учнів і розвиток критичного мислення і культурних компетенцій. Проте, це вивчення виявило, що в грузинському

контексті є багато чинників ризику, які зможуть перетворити позитивні ефекти в негативні. Відповідно, кардинально важливо зосередитися на неконфесійному навчанні релігії, щоб уникати наведених вище ризикових чинників.

Зміст навчального матеріалу - освітні цілі відносно навчання про релігію і віру мають бути в згоді, це розташовує по пріоритетах права людини, у тому числі свобода релігії або віри, і свобода слова. Навчальний матеріал має бути різноманітним і знайомити учнів з історичними фактами про релігію, а також філософські, історичні і міфологічні інтерпретації релігії і життя повинні бути включені в навчальний матеріал. Зміст навчального матеріалу має бути чутливим, справедливим, включним, неупередженим і неупереджений і повинен просувати розвиток навичок критичних думок студентів.

Клімат школи - клімат шкіл - важлива тема в контексті релігійної освіти. Обговорення у школах про релігію є кардинально важливими. Обговорення просуватимуть розвиток поваги до думок один одного серед учнів. Міжкультурна чутливість і толерантність учнів будуть підвищені у разі належних стратегій навчання про релігійні вірування. Це допоможе дітям встановити поважні

спільноти, де цінують включення і плюралізм, а також готують дітей до громадянських і соціальних обов'язків громадянства в сильному демократичному суспільстві.

Кваліфікація вчителя – Вчителі відіграють найголовнішу роль у процесі навчання про релігію. Вчителям доведеться більше відігравати роль помічника у навчальному процесі учнів. Хоча їх знання змісту залишаються надзвичайно важливими, інтерактивні техніки, такі як обговорення, дебати, дослідження, групова робота, проектна робота, драма і презентації відіграють важливу роль. Також думки, досвід, почуття і міркування студентів часто беруть до уваги, коли вивчають проблеми, що мають відношення до релігій і систем віри. Учні заохочують розмірковувати про свої власні вірування, цінності і рішення. Професійний розвиток учителів, а політика освіти вчителя буде найголовнішими в Грузії, у разі введення предмету релігії.

У данному дослідженні проаналізовано існуючі чинники ризику навчання про релігію у державних школах Грузії. Навчання про релігію у державних

школах є важливим для виховання терпимих і міжкультурних громадян; проте грузинський контекст має декілька перешкоджаючих чинників для введення окремого підвладного курсу на релігії в державних школах. Запобігання цим чинникам ризику є вкрайважливим, щоб використовувати позитивні впливи релігійної освіти для виховання терпимих, критичних громадян Грузії, які

вміють мислити. Знання про різні релігії ,як наприклад буддизм, іслам, католицизм, православне християнство, атеїзм є важливим, щоб жити в мирі і злагоді в різноманітному і глобалізованому світі і поважати один одного й аналізувати проблеми з різних перспектив і точок зору. Знання про різні культури і релігію є важливим, щоб поважати вашу власну культуру і релігію.

Посилання

- Doe.N, 2010. Religion an Public Scohols in the states of the European Union- A Juridical Overview.
- Tinikashvili, D. 2013. Religious Studies in public schools in USA and Europe. Retrieved from <http://www.tolerantoba.ge/index.php?id=1281619861&kat=313>
- Parliament of Georgia (2005). *Law of Georgia on General Education*.
- Parliament of Georgia (2005) *Law of Georgia on Higher Education*.
- Knauth, T. 2009. Religionunterricht, Dialog und Konflikt, Analysen im Kontext Europas, Religious Diversity and education in Europe, Volume 15.
- Public Defender of Georgia (2013) *Annual Report on Situation of Human Rights and Freedoms in Georgia*, Tbilisi
- Parliament of Georgia (2002). *Constitutional Agreement between State of Georgia and Georgian Autocephalous Orthodox Christian Church*, Tbilisi.
- Plummer, K., Macionis, J. 2013 Manual for Teachers of Civil Education, collection of articles, "Religion and Belief".
- Papuashvili, N., 2004, *Via dolorosa of Religios Studies in Georgia*, Magaizine *Freedom*, vol. 9(33), 2004.
- Papuashvili, S. (2008). *State of freedom of religion in Georgia since the adoption of Constitutional Agreement between Government and the Orthodox Church of Georgia*; Human Rights Centre; Tbilisi
- Pepin.L, 2009, Teaching about Religions in European School Systems. Policy issues and trends.
- Proshak, V.V, 2010. Models of Religious Education in Public Secondary Schools within European Research Context: The examples of France, Russia, and The Netherlands.
- National Curriculum and Assessment Centre (2011) *National curriculum of Georgia 2011-2016*. Retrieved from the web-site: <http://mes.gov.ge/content.php?id=3929&lang=geo>
- Parliament of Georgia (1995) *The Constitution of Goergia amended in 2011*, Tbilisi

- National Departments of Statistics of Georgia (2002). *Statistical data of General Population Census of Georgia, shed.28, p.132, 2002.*
- Tabatadze, S., Gorgadze, N., Gabunia, K., Khomeriki, I., & Tinikashvili, D. (2013) *Intercultural Education Research in Primary Grades of Georgia*. Tbilisi: Centre for Civil Integration and Inter-Ethnic Relations. Retrieved from the web-site: <http://eric.ed.gov/?q=Tabatadze+Shalva&id=ED555612>
- Tabatadze, S. , Gorgadze, N. (2014) Intercultural Sensitivity of Primary School Teachers of Georgia. *International Journal on Education and Research*, 2(6), 281-300.
- Report of Tolerance and Diversity Institute (2014). *Study of Religious Discrimination and Constitutional Secularism*, 2014. Tbilisi: The Tolerance and Diversity Institute. Retrieved from <https://tdigeorgia.wordpress.com/2014/09/10/396/>
- Franck, J, Hammer, S. (2010). *Religion in Public Education-Report on Austria*.
- Kerby. L, (2011) *Teaching for Tolerance: The Case for Religious Study in American Public Schools*.
- Ghvinianidze, L., Barqaia, M. (2014), *Religion in public schools*. Tbilisi: Human Rights Education and Monitoring Center; Tbilisi
- Religious Education in Multicultural Society: Scotland National Report, 2010. Retrieved from http://edinburghsecularsociety.com/wp-content/uploads/2013/08/Report_into_the_provision_of_RME_and_RO_in_Scotland.pdf
- Jeynes.W.H, (2007). Religion, Intact Families, and the Achievement Gap. *Interdisciplinary Journal of Research on Religion* Vol. 3 (2007), Article 3
- McClelland. G, (2012) - McClelland, G. Report into Provision of Religious Education and Observance, 2012. Retrieved from http://edinburghsecularsociety.com/wp-content/uploads/2013/08/Report_into_the_provision_of_RME_and_RO_in_Scotland.pdf
- Parliamentary assembly of Council of Europe, 1720, Religion and Education, 2005. Retrieved from <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta05/EREC1720.htm>

Guidance on Constitutionally Protected Prayer in Public Elementary and Secondary Schools, February 7, 2003 Retrieved from https://www2.ed.gov/policy/gen/guid/religionandschools/prayer_guidance.html

General directive for education and culture, EU-Commission, 2002. Retrieved from http://ec.europa.eu/education/index_de.htm

The Right to Education, Law and Policy Review Guidelines, UNESCO, 2014; Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002284/228491e.pdf>

Teaching and Learning: Achieving quality for all, The global monitoring report, UNESCO; 2013/2014. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002266/226662e.pdf>

The Toledo Guiding Principles on Teaching about Religion and Beliefs in Public Schools, OSCE, 2007. Retrieved from <http://www.osce.org/odihr/29154?download=true>